

Review

SÁNCHEZ FERRACES, Xosé Luís

Vigo: Editorial Galaxia.
2019. 248 pp.
ISBN 978-84-9151-392-6

Baixo o signo da bipolaridade. A poesía de María Mariño Carou

Iria Veiga
Hospital do Barbanza

As achegas á doenza mental dende o eido da filosofía adoecen en moitas ocasións de falta de perspectiva científica. Se ben a filosofía do século xx se ocupou tanto da enfermidade mental en si mesma como do doente como outro, como factor de desestabilización social ou como chibo expiatorio, perspectivas todas elas válidas, o pensamento actual parece ignorar sistematicamente os últimos corenta anos de investigación no campo das neurociencias e o coñecemento que se acumulou nas últimas décadas. Sánchez Ferraces adéntrase nun tema complexo e apaixonante, o do trastorno bipolar, con pretensión de rigorosidade científica. Porén, continúa lastrado por ideas e paradigmas sobordados xa amplamente, cando non abertamente anticientíficos.

A orixe do mal

A día de hoxe existe un amplo consenso arredor da etioloxía dos trastornos da esfera afectiva, como a depresión endóxena (unipolar) ou o trastorno bipolar: trátanse de entidades de base biolóxica, cunha herdanza multixénica cercana ao 80% (1). Isto implica que o peso do ambiente e dos avatares vitais son importantes, pero en ningún caso constitúen a causa do trastorno. Considérase que un episodio depresivo pode estar precipitado por unha determinada circunstancia adversa, pero é necesaria unha base neurobiolóxica para que o episodio se produza (2). Se ben o autor sinala as bases orgánicas da enfermidade, non dubida en afirmar que ‘primeiro foi a perda’, situando o falecemento da nai de Mariño como evento causal da

SÁNCHEZ FERRACES,
Xosé Luís
Baixo o signo da bipolaridade.
A poesía de María Mariño
Carou
Iria Veiga

súa patoloxía. Malia que é posible que a propia poeta o considerase así, esta hipótese choca frontalmente co coñecemento científico do momento actual. Sobre todo, cando falamos de circunstancias normais (por non dicir que case que inevitables) na vida psíquica, como pode ser a perda dun proxenitor, semella aventurado darlles o valor mórbido de ocasionar patoloxía.

Na obra de Mariño fanse numerosas alusións que poden relacionarse coa súa vivencia da bipolaridade, cunha descrición minuciosa aínda que poética da sintomatoloxía maníaca e depresiva, do patrón de comezo dos episodios, e a súa relación coas estacións, ben establecida tamén na literatura médica (3). A lectura nesta clave sintomatolóxica resulta inesperada e reveladora, e apunta cara a un nivel de auto-observación e coñecemento da propia psique e dos procesos patolóxicos sorprendentes e valiosos por si mesmos, á marxe da calidade literaria. Porén, podemos caer en dúas falacias doadamente. Por unha banda, está o perigo de atribuír calquera emoción, tristura ou alegría normais ao trastorno afectivo. A descrición da tristura normal, do malestar psíquico asociado a eventos negativos e da angustia non ten por que diferir da tristura patolóxica dun episodio depresivo, especialmente se se trata dunha expresión poética da mesma, sen pretensión de descrición psicopatolóxica. Pola outra, é preciso rexeitar a idea de que o xenio poético bebe directamente da condición de persoa cun trastorno psiquiátrico. A asociación entre creatividade e patoloxía mental é omnipresente no relato dos artistas, e contribúe a estigmatizar e romantizar a doenza mental. O trastorno bipolar forma parte do material poético de Mariño (o contido) pero a súa calidade poética (a forma) non ten por que verse condicionada, para ben ou para mal, pola súa condición de paciente psiquiátrica. Se non existise a bipolaridade da autora, é de prever que o contido da súa poética versaría sobre estados emocionais da vivencia normal, como acontece en tantos outros creadores e creadoras, sen que a calidade da mesma tivese que verse minguada.

Tristura patolóxica vs tristura normal

O autor explicita circunstancias da vida da poeta que, sen apelar necesariamente ao trastorno bipolar, falan dunha existencia chea de tristura. Un matrimonio que se intúe desgraciado, a reclusión nun lugar afastado e con poucas perspectivas de crecemento persoal ou o falecemento da nai á que se sentía moi unida, parecen tinguir de tristura a súa biografía. O trastorno bipolar frecuentemente ocasiona longas tempadas dun ánimo que se define como subdepresivo, sen os síntomas máis prominentes e limitantes da depresión propiamente dita, pero sen recuperación completa da esfera afectiva (4). No caso que nos ocupa, semella imposible a posteriori distinguir o que hai nos seus versos de sintomatoloxía subdepresiva e canto da existencia pouco feliz á que se viron abocadas tantas mulleres da súa xeración.

A tola do faiado

O estigma da artista marcada pola enfermidade mental é máis intenso no caso das mulleres. As características atribuídas tradicionalmente ao xénero feminino (maior sensibilidade, menor peso do racional sobre o emocional) sitúannos próximas aos terreos da loucura e da desorde emocional. Polo tanto, cando se fala de enfermidade mental no caso dunha muller, cómpre

SÁNCHEZ FERRACES,
Xosé Luís
Baixo o signo da bipolaridade.
A poesía de María Mariño
Carou
Iria Veiga

non reproducir inconscientemente os tópicos da poeta depresiva, lánquida e emocional (5). Non hai na presente obra unha vontade de retratar conscientemente así á poeta, pero bótase en falla un posicionamento claro en contra deste prexuízo machista. A personalidade do individuo é independente da desorde afectiva, e padecer un trastorno bipolar non fai a ningún máis ou menos sensible, máis ou menos racional. En Mariño destaca, de feito, a capacidade de describir estados de ánimo complexos que falan dunha elevada introspección e capacidade de alleamento e visualización racional da súa propia patoloxía.

Chama a atención tamén que non se relacione este estado de ánimo depresivo coas condicións de vida que sofre a autora, derivadas da súa situación subordinada nunha sociedade patriarcal, coa obriga de condicionar as súas expectativas e desexos á carreira dun marido co que non semella tampouco moi comprometida emocionalmente. Non se sinala esta posible causa dunha tristura normal, senón que se fai un relato 'psicanalítico' da orixe do seu trastorno obviando o evidente e inmediato. Deste xeito as condicións, moitas veces penosas, da vida das mulleres foron ao longo da historia ignoradas e negadas mediante explicacións psicoloxicistas nas que aquelas que non se sometían eran diagnosticadas como 'tolas', 'enfermas dos nervios', 'histéricas'...

Conclusións

A pesar do valioso da achega a un aspecto non menor da obra da autora, que tematicamente resulta relevante na lectura da súa obra poética, bótase a faltar un coñecemento máis profundo do que supón un trastorno afectivo como a enfermidade bipolar, especialmente á luz da investigación das últimas décadas. Por outra banda, corremos o risco de interpretar todo coa chave da enfermidade e esquecer que calquera individuo, sexa ou non bipolar, sofre alteracións anímicas ocasionadas polos acontecementos adversos aos que se ve sometido, ás que non se debe restar valor nin atribuír a unha desregulación emocional. Por último, o feito de que se trata dunha escritora, que xa noutros aspectos se situou como unha figura subordinada, fai necesario poñer especial coidado na análise do seu padecemento psíquico se pretendemos non reproducir discursos patriarcais ao falar de mulleres e loucura.

Obras citadas

CRADDOCK, N. & P. SKLAR. 2013. 'Genetics of bipolar disorder'. *The Lancet* 381 (9878): 1654-62.

ALDINGER, F. & T.G. SCHULZE. 2017. 'Environmental factors, life events, and trauma in the course of bipolar disorder'. *Psychiatry and Clinical Neurosciences* 71(1): 6-17.

ROSENTHAL, S.J., T. JOSEPHS, O. KOVTUN & R. MCCARTY. 2020. 'Seasonal effects on bipolar disorder: A closer look?'. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews* 115: 199-219.

123 — Galicia 21
Issue J '20

SÁNCHEZ FERRACES,
Xosé Luís
Baixo o signo da bipolaridade.
A poesía de María Mariño
Carou
Iria Veiga

MARANGELL, L.B. 2004. 'The importance of subsyndromal symptoms in bipolar disorder'. *Journal of Clinical Psychiatry* 65 (10): 24-7.

GILBERT, S.M. & S. GUBAR S. 1998. *La loca del desván: la escritora y la imaginación literaria del siglo XIX*. Madrid: Cátedra/Universitat de València, Instituto de la Mujer.